

ПРЕДИКАТИТЕ ЗА СЪСТОЯНИЕ В СЪВРЕМЕННИТЕ ЛИНГВИСТИЧНИ ТЕОРИИ (II)¹

СВЕТЛОЗАРА ЛЕСЕВА, ХРИСТИНА КУКОВА, ИВЕЛИНА СТОЯНОВА
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
zarka@dcl.bas.bg, hristina@dcl.bas.bg, iva@dcl.bas.bg

В изследването се предлага обзорно критично представяне на тематичните класове, към които се причисляват стативните глаголи. За целта се разглеждат няколко известни тематични класификации на стативите. Основният съпоставителен анализ е съсредоточен върху разработките на Падучева (Падучева/Paducheva 1996, 2004), Спенсър и Зарецкая (Spencer, Zaretskaya 2003), Ван Валин и Лапола (Van Valin, LaPolla 1997), като в случаите, в които е релевантно, са представяни и мненията на други учени. Като изходен и най-пълен разглеждаме анализа на Падучева с обособените от авторката класове и основните им характеристики. Целта на изследването е да се хвърли светлина върху различните виждания за свойствата на стативите от аспектиална и семантична гледна точка и да се очертаят основните тематични класове, които се включват в тях.

Ключови думи: предикати за състояние, семантична типология, тематични класове и подкласове

STATIVE PREDICATES IN CONTEMPORARY LINGUISTIC THEORIES (II)

SVETLOZARA LESEVA, HRISTINA KUKOVA, IVELINA STOYANOVA
INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCE
zarka@dcl.bas.bg, hristina@dcl.bas.bg, iva@dcl.bas.bg

This paper presents a critical overview of thematic classes of stative verbs. To this end, we analyse three well-known thematic classifications of stative verb classes. While the main focus is on the works by Paducheva (1996; 2004), Spencer and Zaretskaya (2003) and Van Valin and LaPolla (1997), where relevant we comment on research by other authors. The goal of the study is to shed light on the different views regarding the properties of stative predicates from an aspectual and semantic perspective and to outline the main thematic classes that fall into the category of statives.

Keywords: stative predicates, semantic typology, thematic classes and subclasses

II. Същински състояния

Втората голяма група, която Падучева отделя, е *Същински състояния* (по-долу – II). Същинските състояния се подразделят на два класа: устойчиви състояния, например *знам*, и временни състояния, например *мръзна*, които имат различни специфики. Основната линия на разделение е типът на темпоралната им локализация. Временните състояния се характеризират с определен времеви интервал, в рамките на който нормално се осъществяват; устойчивите състояния са локализиращи в свръхдълги времеви интервали; например в узуалното си значение, производно на динамичния глагол, изразяващ съответното действие, *пуша* (=пушач съм) е устойчиво състояние (Падучева/Paducheva 1996: 136–137). Стативният характер на хабитуалните значения, производни от динамични ситуации, е посочван още от Вендлер (Vendler 1967) като особеност на езиците (в конкретната разработка върху материал от английски) и е изтъкван като един от механизмите за създаване на системни отношения в лексиката (вж. например Апресян/Аpresian 2003).

От тематичния клас на глагола обикновено може да се предскаже дали означава временно или устойчиво състояние, например наблюдаваните състояния са временни, а емоционалните състояния – обикновено устойчиви (Падучева/Paducheva 1996). Това твърдение обаче няма универсален характер, вж. например тематично кохерентните глаголи за физически и физиологически състояния (Таблица 12), част от които са временни (II.5), а други – устойчиви (II.6). Освен това някои глаголи за емоционални отношения (напр. *ненавиждам*) в различните си употреби може да се отнасят към различен клас (примери 7а и 7б).

(7а) *Ненавиждам подлещи.*

(7б) *В този момент ненавиждах жена си.*

Първият тематичен клас (II.1) е *Речеви състояния* (Таблица 8). Групата включва глаголи за речева дейност, които се използват с устойчиво стативно значение. Падучева ги отличава от кореспондиращите им глаголи за действия, но те не намират място в класификациите нито на Спенсър и Зарецкая, нито на Ван Валин и Лапола. Доколкото ни е известно, липсва дискусия по въпроса, което не позволява по-задълбочен анализ на семантичните специфики на тези глаголи. Прави впечатление, че поне част от тях се отнасят до речеви действия, които могат да се преосмислят като статична мисловна позиция, която би могла да се изрази (или при определен повод бива изразявана) чрез съответното речево действие. При подобно разглеждане *критикувам* по-скоро може да се тълкува със значение ‘имам критично отношение’; аналогично тълкуване е възможно и за останалите глаголи:

(8а) Тя вътрешно вини мъжа си за случилото се нещастие.

(8б) Тя го критикува за нежеланието му да помага у дома.

Падучева (1996)	Спенсър и Зарецкая (2003)	Ван Валин и Лапола (1997)
II. Същински състояния		
Състояния		
1. Речеви състояния: <i>винить</i> (виня), <i>критиковать</i> (критикувам), <i>отказывать</i> (отказвам), <i>отрицать</i> (отричам)	–	–

Таблица 8. Речеви състояния

Подклас II.2 (Таблица 9) обединява глаголи за намерение и волеизявление (Падучева/Paducheva 1996: 137), които в значителна степен съответстват на два подкласа, дефинирани от Спенсър и Зарецкая (Spencer, Zaretskaya 2003: 43) в рамките на психологическите предикати – предикати за намерение и предикати за желание. Предикатите за желание (волеизявление) кореспондират с класа *Желание (Desire)* при Ван Валин и Лапола (Van Valin, LaPolla 1997:143), чиято логическа структура има вида **предикат'** (x, y), където предикатът е волитивен глагол, x има ролята Желаетел, а y – Желание; y може да бъде изразен и чрез предикат. Не е ясно доколко тази група обхваща и глаголи за намерение. Въз основа на примерите, може да се заключи, че глаголите за намерение, включени в първите две класификации, при Ван Валин и Лапола съответстват на класа *Съждителни отношения (Propositional attitude)*. Това различие при класифицирането произтича от отнасянето на глаголите за намерение по-скоро към когнитивната (в третата класификация), отколкото към волитивната сфера (първите две класификации). Аналогично колебание и взаимодействие между двете тематични области може да се наблюдава и при глаголи като *почитам* и *идеализирам* (категоризирани като емоции при Спенсър и Зарецкая, вж. по-долу; емоциите на свой ред са окачествени от тези автори като подклас на психическите предикати), които биха могли да се разглеждат и като разновидност на психическите предикати, но извън сферата на емоционалните състояния.

Падучева (1996)	Спенсър и Зарецкая (2003)	Ван Валин и Лапола (1997)
II. Същински състояния		
2. Намерение и волеизявление: <i>думать (мисля), жаждать жадувам, желать (желая), надеяться (надявам се), стремиться (стремя се), планировать (планирам), рассчитывать (разчитам)</i>	12.3 Желание: <i>хотеть (искам), желать (желая), жаждать (жадувам), возжелеть (въжде-лея)</i> 12.4 Намерение: <i>думать (мисля), надеяться (надявам се), планировать (планирам), предполагать (предполагам), стремиться (стремя се)</i>	4. Желание (Desire): <i>искам, желая</i>

Таблица 9. Намерение и волеизявление

Класът II.3 (Таблица 10) представя модалните състояния, които имат един и същи обхват в класификациите на Падучева и Спенсър и Зарецкая, но не са обособени у Ван Валин и Лапола. Модалните отношения (Spencer, Zaretskaya 2003: 18) в много по-голяма степен се изразяват чрез прилагателни и наречия, докато глаголите са малко на брой. Като цяло те представяват по-скоро периферията на класа.

Падучева (1996)	Спенсър и Зарецкая (2003)	Ван Валин и Лапола (1997)
II. Същински състояния		
3. Модални състояния: <i>годиться (подходящ съм), подлежать (подлежа), стоить (струвам си)</i>	9. Модални състояния: <i>годиться (подходящ съм), подлежать (подлежа), стоить (струвам си), нуждаться (нуждая се)</i>	—

Таблица 10. Модални състояния

Глаголите от клас II.4 (Таблица 11) се срещат като *Наблюдавани състояния* у Падучева и *Възприемани състояния* у Спенсър и Зарецкая. В класификацията на Ван Валин и Лапола те нямат точен еквивалент. Както се изтъква и от Спенсър и Зарецкая (Spencer, Zaretskaya 2003: 14), в много европейски езици подобни предикати липсват и близки аналози се изразяват от прилагателни или причастия. В този случай обаче съответствието е приблизително, тъй като зависимостта на съществуването на състоянието

от наличието на Наблюдател не е налице. Въз основа на тази най-обща съотносимост причисляваме глаголите към класа *Атрибутивност и идентификация* при Ван Валин и Лапола.

При Спенсър и Зарецкая класът е застъпен подробно. Авторите отбелязват, че този вид състояния формират ядрото на онтологичния тип. Клас 4.7, описан от тях, включва предимно глаголи от областта на визуалната и олфактивната перцепция, като се подчертава, че голяма част от тези предикати са деадективни производни. Представителите на класа биха могли да се разглеждат като вътрешноприсъщи свойства по отношение на имплицитен (потенциален) възприемател (Spencer, Zaretskaya 2003: 14). За такава група за пасивно възприятие в рамките на разработките си върху перцептивните глаголи говорят и Виберг (Viberg 1983, 2019), и Моисеева (Моисеева/Moiseeva 2005), а Падучева нарича този тип виртуален възприемател „експериментер зад кадър“. Според същата авторка глаголите, причислени тук, винаги се реализират като временни и отразяващи синхронна точка по отношение на определена темпорална локализация, произтичаща от присъствието на наблюдател. В по-късното си изследване (Падучева/Raducheva 2004) тя разделя глаголите, предполагащи присъствието на Наблюдател, в три групи:

а) наблюдавано движение (*мелькать – мяркам се, промелькнуть – мерна се, проступить – прокрадна се, проскользнуть – прошмугна се*);

б) наблюдавано състояние (*белеть – белея, торчатъ – стърча, растилаться – разстилам се, высовываться – показвам се, раскинуться – простирам се* и др.);

в) глаголи, назоваващи емисия на светлина, миризма, звук (*блестеть – блестя, мерцать – мъждукам, светиться – светя, пахнуть – мириша, вонять – воня, звучать – звуча*).

Релевантни за изследването ни са последните две категории, тъй като обхващат стативни предикати.

В класа на възприеманите състояния Спенсър и Зарецкая (Spencer, Zaretskaya 2003: 37) включват и немалък брой предикати, които са сходни семантично с представителите на дискутирания от нас по-рано (Лесева и др./Leseva et al. 2021) клас I.2. (*Пространствени отношения между неподвижни обекти*), като *обвивать (обвивам), окружать (обкръжавам), свисать (вися)*. Тези предикати действително означават различни видове пространствено разположение и отношение, но смятаме, че наличието на съответната конфигурация не е в зависимост от съществуването на Наблюдател. По тази причина, както бе казано и по-горе, смятаме, че поуместно е причисляването им към I.2, още повече че аналогични глаголи

Падучева (1996)	Спенсър и Зарецкая (2003)	Ван Валин и Лапола (1997)
II. Същински състояния		
<p>4. Наблюдавани състояния: <i>алеть (аленя), виднеться (виждам се), виться (вия се), вонять (воня), выгледеть (изглеждам), выдаваться (изпъквам), зеленеть (зеленя), торчать (стърча), чернеть (чернея)</i></p>	<p>7. Възприемани състояния: <i>алеть (аленя), виднеться (виждам се), виться (вия се), вонять (воня), выгледеть (изглеждам), выдаваться (изпъквам), зеленеть (зеленя), торчать (стърча), чернеть (чернея), чувствоватьсья (чувствам се)</i></p> <p><i>*обвивать (обвивам), окружать (обкръжавам), скриваться (скривам се), закрывать (закривам), заслонять (засланиам)</i></p>	<p>9. Атрибутивност/идентификация (Attributional/Identificational): <i>ален (съм), изпъкващ (съм), ухаец (съм)</i></p>

Таблица 11. Наблюдавани състояния

със стативно значение, производни на предикати с динамично значение (например глаголи за поставяне, движение и др.), съществуват и в английския (Jackendoff 1990: 74–75) и в редица други езици, за които семантичният компонент Наблюдател, доколкото ни е известно, не е релевантен.

Следващите два класа (Таблица 12) се отнасят към общото тематично поле на физическите и физиологическите състояния, които, както беше посочено и по-горе, се противопоставят по признака ‘временност’ – ‘устойчивост’. В другите две класификации, при които аспектиалните различия в поведението на състоянията не са обект на описание, двата класа са обединени. Според Спенсър и Зарецкая (Spencer, Zaretskaya 2003:17) те са сходни с възприеманите състояния, като за разлика от тях съществуването им не зависи от присъствието на Наблюдател. Част от глаголите за физически и физиологически състояния са свързани с прилагателни, а в редица случаи са производни от тях: *болен – боледувам, бодър – бодърствам, гладен/глад – гладувам* и др. Авторите отбелязват, че стативното значение на редица от предикатите е производно от динамичното значение на съответните глаголи, например *треперя, прищраквам* (за част от тялото, в което се усеща болка). В класификацията на Ван Валин и Лапола на II.5 и II.6 съответства, без да съвпада напълно с тях, класът *Вътрешни преживявания (Internal experience)*, чиято логическа структура е **предикат**⁹ (x, y), където предикатът е вътрешно преживяване, x е Експериментът (Преживяващият), а y – състояние или възприятие (с ролята Усещане). Вторият ар-

гумент сам по себе си е предикат (Пример 9).

(9) *Той се почувства озадачен.*

почувствам се' (той, [озадачен'])

Доколкото усещането не е задължително да бъде физическо, няма пълно припокриване между класовете в третата класификация и останалите две. Друга част от физиологическите и физическите състояния отговарят на общия клас *Състояние или положение* у Ван Валин и Лапола.

С оглед на описанието на българските глаголи към този клас причисляваме и глаголи с акузативен или дативен експериенцер, кодиран в лексикалната структура. Те означават физическа или физиологическа реакция, възникваща в резултат от действието (и възприятието) на външен стимул или на физиологическа причина: *свети ми, блести ми, горчи ми, люти ми, гади ми се, дреме ми се* и др. (Джонова/Dzhonova 2004, 2008; Стаменов/Stamenov 2021).

Падучева (1996)	Спенсър и Зарецкая (2003)	Ван Валин и Лапола (1997)
II. Същински състояния		
5. Физически и физиологични състояния (временни): <i>бодрствуватъ (бодърстввам), болятъ (боледувам), бредитъ (бълнувам), отсъствуватъ (отсъстввам), спешитъ (бързам)</i>	8. Физически състояния: <i>болеть (боледувам), гноитъся (гноя), голодать (гладувам), изнемогатъ (изнемогвам), страдать (страдам), мерзнуть (мръзна)</i>	1. Състояние или положение (State or condition): <i>счупен (съм), навехнат (съм), болен (съм), боледувам, спя</i>
6. Постоянни физиологични състояния: <i>здравствуватъ (в добро здраве съм), голодать (гладувам)</i>		7. Вътрешни преживявания (internal experience) <i>боли ме, сърби ме, гади ми се, горчи ми, свети ми</i>

Таблица 12. Физически и физиологически състояния

Тук следва да се отбележи интересно разминаване в принципите на класификация. Стаменов (Стаменов/Stamenov 2021: 70) отнася глаголи като *бдя, будувам* и *бодърстввам* в българския към класа не на физическите, а на психичните предикати. Различната перспектива, предлагана от различни автори, очертава още един аспект на анализ: съчетаването на признаци и ролята им за отнасяне на определени глаголи към един или друг клас в плана на интерференцията между физическо състояние и психическа ангажираност (*бдя, будувам, бодърстввам*), между емоционално и

ментално състояние (*идеализирам, почитам*, вж. по-долу) или разглеждането на волитивността по отношение на когнитивните или на емоционалните състояния при глаголи като *възнамерявам, планирам*, за което също се споменава в настоящата статия.

Глаголите, включени в класовете II.7. *Емоционални състояния* и II.8. *Емоционални отношения и емоционални състояния* у Падучева (Таблица 13), също са диференцирани по оста временност – устойчивост. На двата класа у Спенсър и Зарецкая кореспондира една категория, обхващаща емоционалните състояния, които на свой ред са дефинирани като подклас на психичните предикати. Авторите разглеждат широк кръг от глаголи за емоционално състояние, като отбелязват, че част от тях е трудно да се оразличат от човешката дейност, която предизвикват (Spencer, Zaretskaya 2003: 22), т.е. може дори да се смята, че глаголи като *гневя се, бушувам, лютя се, буйствам* и др. изразяват действия, които отразяват психическото състояние. Подобни предикати са отнесени към състоянията и у Стаменов (Стаменов/Stamenov 2021). Друга интересна идея, която авторите предлагат, следвайки Ван Фурст (van Voorst 1992), е, че стативните глаголи за психически състояния (включително емоционалните) всъщност представляват резултативни състояния на предикати за постижение (achievement verbs).

Спенсър и Зарецкая отбелязват и добре известното деление на емоционалните предикати на глаголи със субектен Експериенцер като *харесвам, мразя, изненадвам се, учудвам се, плаша се* и със субектен Стимул (ролята на това, което предизвиква емоцията) като *изненадвам, учудвам, плаша*, които представят различна перспектива към ситуацията: упражняването на въздействие на Стимула върху Експериенцера при Стимул-субектните глаголи и реакцията на Експериенцера спрямо въздействието на Стимула при Експериенцер-субектните глаголи.

Както бе отбелязано по-горе, в класификацията на Спенсър и Зарецкая са включени и глаголи, чиято семантика граничи с умствено възприятие, като *идеализирам, боготворя, почитам* и др. В класификацията на Ван Валин и Лапола са дефинирани два класа, които имат отношение към кодирането на емоционални възприятия и състояния, единият от които – *Емоции (Emotions)* – пряко кореспондира с глаголите със субектен Експериенцер в другите две класификации. Логическата им структура е от вида **предикат'** (x, y), където предикатът е съответното емоционално състояние, x е Експериенцерът (при Ван Валин и Лапола: Преживяващ чувството), а y е Стимулът (при Ван Валин и Лапола: Цел). Другият клас, *Вътрешни преживявания (Internal experience)*, както бе посочено и по-горе, включва глаголи с логическа структура **предикат'** (x, y), където предикатът е глагол за вътрешно преживяване, x е Експериенцерът, а аргументът y е предикат, означаващ емоционално състояние или възприятие. Към този клас спадат глаголи като *изпитвам и чувствам*, а според

нас могат да се причислят и други като *обливам се, изпълвам се, къпя се* в преносното им значение на предикати за емоция. Аналогично деление е прокарано и в представянето на глаголите от фреймовете Чувство (Feeling) и Експериенцер-субектни предикати (Experienceг_subject) във ФреймНет². Логическата структура на Стимул-субектните предикати Ван Валин и Лапола представят като каузирано състояние от вида [(**правя'** (z, 0)] & ПРЕДИЗВИКВАМ (**изпитвам'** x, [**предикат'**]).

Клас II.9 включва глаголи за умствени състояния (Таблица 14). Разграничението по признака временност – устойчивост е приложимо и за тях в зависимост от интерпретацията на характера на изразяваното мисловно отношение (Падучева/Paducheva 1996: 138). Спенсър и Зарецкая (Spencer, Zaretskaya 2003: 22) подчертават, че глаголите в групата на психическите предикати, като подклас на които посочват умствените състояния, често изразяват резултативност (перфективни стативи) в примери като следните:

(10a) *Разбирам проблема.*

(10б) *X причислява обекта Y към клас Z.*

Падучева (1996)	Спенсър и Зарецкая (2003)	Ван Валин и Лапола (1997)
II. Същински състояния		
7. Емоционални състояния (временни): <i>беспокоиться (безпокоя се), веселиться (веселя се), возмущаться (възмущавам се), волноваться (вълнувам се), тревожиться (тревожа се)</i>	12.1. Емоции: <i>беспокоиться (безпокоя се), веселиться (веселя се), возмущаться (възмущавам се), волноваться (вълнувам се), тревожиться (тревожа се), гордиться (гордея се), любить (обичам), обожать (обожавам), ревновать (ревнувам), страдать (страдам)</i>	7. Вътрешни преживявания (Internal experience): <i>изпитвам, чувствам, изпълвам се (с), обзет съм (от)</i>
8. Емоционални отношения (постоянни) и емоционални състояния (постоянни): <i>гордиться (гордея се), любить (обичам), обожать (обожавам), ревновать (ревнувам), страдать (страдам)</i>	По-нетипични глаголи за емоции: <i>идеализировать (идеализирам), почитать (почитам)</i>	8. Емоции (Emotions): <i>обичам, мразя</i>

Таблица 13. Емоционални отношения и състояния

Пример 10а е еквивалентен на *Разбрал съм проблема*, а в пример 10б се предполага, че Х е извършил определен умствен процес и е формирал своето мнение, вследствие на което е възникнало състоянието, описано от изречението (примерът е по Падучева/Paduceva 1996: 156).

В класификацията на Ван Валин и Лапола на менталните състояния съответстват два класа: *Когнитивни предикати (Cognition)* и *Съждителни отношения (Propositional attitude)*. Логическата структура на предикатите от първия клас е **предикат'** (х, у), където предикатът е глагол за познание, х е аргументът с роля Познаващ, а у има ролята Съдържание. Формалното представяне на предикатите от втория клас има вида **предикат'** (х, у), където предикатът е глагол за изразяване на мнение, оценка, отношение към дадена ситуация, х е аргументът с роля Оценяващ, а у – Оценка. Вторият аргумент (у) и при двата класа може да бъде предикат.

Падучева (1996)	Спенсър и Зарецкая (2003)	Ван Валин и Лапола (1997)
II. Същински състояния		
9. Умствени състояния (постоянни или временни): <i>интересувам се</i> (<i>интересувам се</i>), <i>колебаться</i> (<i>колебая се</i>), <i>знать</i> (<i>зная</i>), <i>помнить</i> (<i>помня</i>), <i>предчувствовать</i> (<i>предчувствам</i>), <i>считать</i> (<i>смятам</i>)	12.2. Умствени състояния: <i>интересоваться</i> (<i>интересувам се</i>), <i>колебаться</i> (<i>колебая се</i>), <i>знать</i> (<i>зная</i>), <i>помнить</i> (<i>помня</i>), <i>предчувствовать</i> (<i>предчувствам</i>), <i>считать</i> (<i>смятам</i>), <i>недоумевать</i> (<i>недоумявам</i>), <i>ожидать</i> (<i>очаквам</i>), <i>подозревать</i> (<i>подозирам</i>), <i>сознавать</i> (<i>осъзнавам</i>), <i>сомневаться</i> (<i>съмнявам се</i>)	3. Когнитивни предикати (Cognition): <i>зная</i> , <i>вярвам</i> , <i>разбирам</i> 4. Съждителни отношения (Propositional attitude): <i>смятам</i> , <i>предвиждам</i> , <i>очаквам</i> , <i>вярвам</i> , <i>искам</i>

Таблица 14. Умствени състояния

Класовете *Занятия (III)* и *Поведения (IV)*, представени в Таблица 15, са два по-особени стативни класа – извън свойствата и отношенията и същинските състояния. Те представляват обобщени състояния (Vendler 1957; Vendler 1967) – дейности, характерни за субекта в течение на свръхдълъг интервал. Аналогично Спенсър и Зарецкая (Spencer, Zaretskaya 2003) разглеждат занятията и поведенията като състояния, производни от дейности (хабитуални дейности, които обхващат свръхдълги периоди от време).

Според Падучева „основното аспектуално свойство на *Занятията* е, че заемат свръхдълъг интервал, не изцяло запълнен с дейността или действието на субекта, като го характеризират в течение на целия интервал“ (Падучева/Paducheva 1996: 149). Пак там авторката обръща внимание на факта, че дейностите на субекта могат да бъдат еднородни (*крада*) или разнородни (*ръководя*). Спенсър и Зарецкая оспорват мнението ѝ и по-скоро ги определят като генерични дейности или псевдосъстояния. Те се аргументират с възможността при този клас предикати да бъде приложен волеви контрол (Spencer, Zaretskaya 2003: 27–28). Делението, което Падучева прокарва между *Занятия* и *Поведения*, се заключава в присъствието на съзнателен субект при вторите, който не съвпада със субекта на действието и обикновено изразява (отрицателна) оценка. Ето защо глаголите от класа *Поведение* представляват вторична номинация, при която говорещият (синхронен наблюдател) дава квалификация на дейността на субекта, която той самият би определил по различен начин.

Падучева (1996)	Спенсър и Зарецкая (2003)	Ван Валин и Лапола (1997)
III. Занятия: <i>воевать</i> (воювам), <i>воровать</i> (крада), <i>жить</i> (живея), <i>преподавать</i> (преподавам), <i>путешествовать</i> (пътуешествам), <i>спекулировать</i> (спекулирам)	6.2. Лексикално производни хабитуални предикати <i>воевать</i> (воювам), <i>воровать</i> (крада), <i>жить</i> (живея), <i>преподавать</i> (преподавам), <i>путешествовать</i> (пътуешествам), <i>спекулировать</i> (спекулирам)	–
IV. Поведения: <i>афишировать</i> (афиширам), <i>бездействовать</i> (бездействам), <i>кокетничать</i> (кокетнича), <i>лицемерить</i> (лицемеря), <i>сплетничать</i> (сплетнича), <i>упрямиться</i> (инатя се), <i>философствовать</i> (философствам)	<i>афишировать</i> (афиширам), <i>бездействовать</i> (бездействам), <i>кокетничать</i> (кокетнича), <i>лицемерить</i> (лицемеря), <i>сплетничать</i> (сплетнича), <i>упрямиться</i> (инатя се), <i>философствовать</i> (философствам)	–

Таблица 15. Занятия и поведения

По-долу се разглеждат класове, които са включени в класификацията на Падучева на по-късен етап (след 1996 г.). Един от тях включва смятаните за прототипни стативни глаголи предикати за възприятие (Таблица 16). В по-късните таксономични трудове на авторката в рамките на състоянията се обособява тематичният клас *Инертно състояние*. Терминът се из-

ползва по отношение на предикати, при които Експериенцерът е пасивно възприемащ и не насочва сетивните си възприятия по посока на стимула (*виждам, чувам, усещам* и т.н.). Кореспондиращите им глаголи (*гледам, слушам, пробвам* и др.), при които Експериенцерът съзнателно насочва вниманието си към Обекта, са класифицирани като действия или предикати за активно възприятие (по Leech 2004: 23).

Наред с това Падучева отделя и класа на глаголите за *Въображаеми възприятия*, които разглеждаме в обща категория заедно с предикатите за *Инертно състояние*. Макар и не съвсем еднородни по същността си, глаголите са обединени от факта, че съдържат перцептивен семантичен компонент.

В семантичен аспект двата подкласа се различават по наличието или отсъствието на реален Стимул, който спонтанно се възприема от Експериенцера. Както отбелязва Падучева, при глаголите за *Въображаеми възприятия* „образът възниква независимо от външен стимул“ (Падучева/Paducheva 2004: 200). Позовавайки се на изследването на Ницолова (Ницолова/Nitsolova 1992/1993), Джонова (Джонова/Dzhonova 2008) също разглежда подклас предикати с имагинерно-резултативен начин на действие, „свързани с изразяването на някакво недействително сетивно възприятие“, в рамките на глаголите с Експериенцер, изразен с непряко допълнение (пример 11).

(11a) *Привидя ми се нещо в коридора.*

(11б) *Причуваха му се странни звуци.*

Като изключение от закономерността Експериенцерът да е изразен с дативно местоимение, могат да се посочат два глагола: *въобразявам си* и *предвкушвам*.

Възприятията са дефинирани и у Ван Валин и Лапола, като логическата им структура има следния вид: **предикат'** (x, y), където предикатът е глагол за (пасивно) възприятие, x е Възприемател³, а y – Стимул, който може да бъде и предикат.

Глаголите за *Въображаеми възприятия* не се включват в този клас у Ван Валин и Лапола, тъй като, от една страна, при тези предикати липсва Стимул, а от друга – те имат по-сложна логическа структура; освен това са по-нетипични за езиците. Що се отнася до логическата им структура, можем да смятаме, че тя включва глагола за съждителни отношения *изглежда*, чиято логическа структура **изглежда** (x, y) приема аргумент x с ролята Оценяващ и аргумент y – Съждение (изреченска структура), където y е съответният глагол за реално възприятие (за логическата структура на английския еквивалент *seem* вж. Van Valin, LaPolla 1997: 154):

(12) *Присънва ми се нещо.*

изглежда' (аз, [**сънувам'** (аз, нещо)])

Падучева (2004)	Спенсър и Зарецкая (2003)	Ван Валин и Лапола (1997)
II. Същински състояния		
<p>Инертно състояние/възприятие: <i>видеть (виждам), замечать (забелязвам), чувствовать (чувствам), слышать (чувам)</i></p> <p>Въображаеми възприятия: <i>вообразить (въобразявам си), привидеться (привижда ми се), присниться (присънва ми се), послышаться (причува ми се), показаться (струва ми се)</i></p>	–	<p>B.2. Възприятие (Perception): <i>виждам, чувам</i></p>

Таблица 16. Инертни състояния/възприятия и въображаеми възприятия

У Падучева (Падучева/Paduceva 1996) предикатите за съществуване и местонахождение (Таблица 17) са споменати като устойчиви състояния, но не се разглеждат отделно. Падучева (Падучева/Paduceva 2004: 425–440) ги описва като отделен тематичен клас, който включва състояния или настъпване на състояния. Според нея предикатите за местонахождение изразяват по презумпция и съществуване. Глаголите от този клас се характеризират с постоянен брой и вид семантични роли – Тема (обект, който съществува) и Локация. При употреба на отрицателна форма на глаголите за съществуване може да се изразява не само отрицание на съществуването, а също така липса на възприятие на обекта:

(13а) *Иван не е у тях.* (= Иван не се намира у тях.)

(13б) *Иван не е у тях.* (= Не виждам / не намирам Иван у тях.)

В този клас се включва и глаголят *има* (по Падучева/Paduceva 2004 *иметься*) като глагол за изразяване на наличие с няколко различни интерпретации: изразяване на отношение между част и цяло, наличие на обекта на определено място, когато обектът и мястото са референтно независими, отношение на абстрактна същност към реалния свят (абстрактната същност съществува или намира място в реалния свят) и др. (пример 14).

(14а) *На челото на Иван има белег.*

(14б) *Във фирмата има много съвестни работници.*

(14в) *На терасата има столове.*

(14г) *Из цяла България има последователи на Петър Дънов.*

(14д) *За провинилите се ще има последствия.*

Спенсър и Зарецкая (Spencer, Zaretskaya 2003: 20) отделят аналогичен клас глаголи за съществуване и присъствие, като отбелязват, че става въпрос за предикати, които приемат неодушевени субекти и имат задължително адвербиално разширение с ролята Локация. По тяхно мнение глаголите с одушевен субект съдържат и активен елемент.

Ван Валин и Лапола обособяват класа *Съществуване (Existence)* със следната логическа структура: **предикат**' (x), където предикатът е глагол за съществуване, а единственият му аргумент x има ролята Същност (Van Valin, LaPolla 1997: 115). Както се вижда, той е ясно разграничен от глаголите за местоположение (*Pure location*), които са двуаргументни.

В този случай (вж. Таблица 17) въпреки че класът е дефиниран в рамките и на трите класификации, т.е. относно обособяването му съществува консенсус, обхватът и съдържанието му се разминават при отделните автори, които основават заключенията си върху различен набор от признаци.

Падучева (2004)	Спенсър и Зарецкая (2003)	Ван Валин и Лапола (1997)
II. Същински състояния		
<p>Предикати за съществуване и местонахождение: <i>быть (съм, бъда), присутствовать (присъствам), находиться (намирам се), существовать (съществувам), иметься (има ме)</i></p>	<p>4.11. Предикати за съществуване и присъствие: <i>быть (съм, бъда), присутствовать (присъствам), находиться (намирам се), существовать (съществувам), иметься (има ме), отсутствовать (отсъствам), протекать (протичам), расти (о дерево) (раста – за дърво), жить (живея)</i></p>	<p>A.2. Съществуване (Existence): <i>съществувам, има ме</i></p>

Таблица 17. Предикати за съществуване и местонахождение

3. Вместо заключение. Изследователски перспективи

Настоящото изследване представлява опит за обзор на съществуващи типологични класификации и очертаване на категориалните сходства и разлики между тях. Анализът е фокусиран върху таксономичните класове, разработени от Падучева (Падучева/Paducheva 1996, 2004), допълнени и критично анализирани от Спенсър и Зарецкая (Spencer, Zaretskaya 2003) и

съпоставени със стативните класове, посочени у Ван Валин и Лапола (Van Valin, LaPolla 1997). Прокаран е паралел между различните дефиниции и са дискутирани спорните въпроси и различните гледни точки, свързани с представянето и групирането на предикатите.

Целта на извършената съпоставка е да открий приликите и разликите между глаголите за състояние, като сме се опитали да обединим и съвместим, където е възможно, аналогичните явления и факти.

Преди всичко прави впечатление, че някои класове, които могат да се нарекат прототипни стативи, фигурират в различните класификации: глаголи за желание, емоции, умствени състояния и др., като в някои случаи се прокарват и допълнителни разграничения – например между глаголи за желание и за намерение, между глаголи за познание и за мисловно отношение. Припокриването между класовете може да бъде частично (например между вътрешни преживявания и физически и физиологически състояния), а в други случаи се получават разминавания между привидно еквивалентни класове (глаголите за съществуване в различните класификации). Различия възникват и на базата на езиково специфични явления (наблюдавани състояния, въображаеми възприятия), а могат да произтичат и от различната субективна оценка при категоризацията (класифициране на емоционални глаголи като ментални или обротно).

Част от стативните предикати са производни от глаголи, описващи динамични ситуации, при които наред с дединамизацията могат да се наблюдават и промени в тематичната структура. Предвид разпространението на това явление и броят на глаголите, които обхваща, то може да се смята за един от основните механизми за образуване на стативни значения.

В следващия етап от проучването предвиждаме прилагане на анализраните изследвания върху конкретни тематични класове за български език в контекста на предикатите за състояние. Липсата на консенсус по отношение на някои от класовете у редица автори налага да се обозрат дискуссионните моменти с цел изграждане на теоретична концепция и модел за описание на предикатите. Необходимо е също така да бъде уточнен обхватът на глаголите за състояние в българския език, както и да се съставят тестове за разпознаването им.

Благодарности

Настоящият текст е резултат от изпълнението на научната програма на проекта „Онтология на ситуациите за състояние – лингвистично моделиране. Съпоставително изследване за български и руски“, подкрепен от Фонд „Научни изследвания“ в рамките на конкурса „Проекти по програма за двустранно сътрудничество – България – Русия 2019 – 2020 г.“, Договор № КП-06-ПРУСИЯ-78 от 2020 г.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Първата част на статията е публикувана в сп. „Български език“, 68 (2021), кн. 3, с. 120–134.

² https://framenet.icsi.berkeley.edu/fndrupal/framenet_search

³ Ролята Възприемател е обособена от двамата автори в рамките на Експериментера (Van Valin, LaPolla 1997: 85) и съответства на Експериментера при другите посочени класификации.

ЛИТЕРАТУРА

- Апресян 2003: *Апресян, Ю.* Фундаментална класификация предикатов и системна лексикография. – В: *Грамматические категории: иерархии, связи, взаимодействие.* Санкт-Петербург, с. 7–21.
- Булыгина 1982: *Булыгина, Т. В.* К построению типологии предикатов в русском языке. – В: *Семантические типы предикатов.* Москва, с. 7–85.
- Джонова 2004: *Джонова, М.* Семантичната роля експериментер в българския език. Дисертация за присъждане на научната и образователна степен доктор.
- Джонова 2008: *Джонова, М.* Аргументна структура на изреченията, съдържащи предикат с непряко допълнение експериментер от типа *спи ми се*. – В: *Bulgaria – studia et argumenta. Festschrift für Ruselina Nitsolova zum 65. Geburtstag* (Specimina philologiae Slavicae; Bd. 151. Bulgarische bibliotek № 13), München, Otto Sagner, с. 231–240.
- Коева 2010: *Коева, С.* Българският ФреймНет. София, 146 с.
- Лесева и др. 2021: *Лесева, С., Х. Кукова, И. Стоянова.* Предикатите за състояние в съвременните лингвистични теории (I). – *Български език*, №. 3, с. 120–134.
- Моисеева 2005: *Моисеева, С.* Семантическо поле глаголов възприятия в западнороманските езици. Белгород, „БелГУ“, 248 с.
- Ницолова 1992/1993: *Ницолова, Р.* Към прагматиката на изказванията с глагол за слухово възприятие. – *Съпоставително езиковедие*, с. 134–142.
- Падучева 1996: *Падучева, Е.* Семантически изследвания. Семантика време и вида в руския език. Семантика нарратива. Москва, „Языки русской культуры“, 479 с.
- Падучева 2004: *Падучева, Е.* Динамически модели в семантика лексика. Москва, „Языки славянских культур“, 607 с.
- Стаменов 2021: *Стаменов, М.* Групи глаголи за вътрешни психически преживявания. Опит за класификация. – В: Коева, С., Стаменов, М. (Съст.) *Документи от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. Том 2. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 69–75.
- Carlson 1980: *Carlson, G.* Reference to Kinds in English. New York, Garland Press, 163 p.

- Dik 1978: *Dik, S.* Functional Grammar. Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 230 p.
- Dowty 1979: *Dowty, D. R.* Word Meaning and Montague Grammar. Dordrecht, W. Germany, D. Reidel, 417 p.
- Jackendoff 1990: *Jackendoff, R. S.* Semantic Structures. Cambridge, MIT Press, 338 p.
- Leech 2004: *Leech, G.* Meaning and the English Verb. London, Longman, 1971, pp.xiv + 132 (2nd and 3rd editions: 1987, 2004).
- Newman, Rice 2004: *Newman, J., S. Rice.* Patterns of usage for English SIT, STAND, and LIE: A cognitively inspired exploration in corpus linguistics. – *Cognitive Linguistics*, 15–3, p. 351–396.
- Pustejovsky 1991: *Pustejovsky, J.* The syntax of event structure. – *Cognition*, 41 (1–3), p. 47–81.
- Spencer, Zaretskaya 2003: *Spencer, A., Zaretskaya, M.* Stative predicates in Russian and their nominalizations. (ръкопис)
- Van Valin, LaPolla 1997: *Van Valin, R. D., Jr. and R. LaPolla.* Syntax: Structure, Meaning and Function. London, Cambridge University Press, 744 p.
- van Voorst 1992: *van Voorst, J.* The aspectual semantics of psychological verbs. – *Linguistics and Philosophy*, No 15, p. 65–92.
- Vendler 1957: *Vendler, Z.* Verbs and Times. – *The Philosophical Review*, Vol. 66, No. 2, pp. 143–160.
- Vendler 1967: *Vendler, Z.* Verbs and Times. – *Linguistics in Philosophy*. Ithaca, New York, “Cornell University Press”.
- Viberg 1983: *Viberg, Å.* The Verbs of Perception: A Typological Study. – *Linguistics*, Vol. 21, No. 1, p. 123–162.
- Viberg 2019: *Viberg, Å.* Phenomenon-Based Perception Verbs in Swedish from a Typological and Contrastive Perspective. – *Syntaxe et Sémantique*, No 20 (1):17, pp. 17–48.

REFERENCES

- Apresyan 2003: *Apresyan, Yu.* Fundamentalnaya klasifikatsiya predikatov i sistemnaya leksikografiya. – In: *Grammaticheskie kategorii: yerarhii, svyazi, vzaimodeystvie*. Sankt-Peterburg, s. 7–21.
- Bulygina 1982: *Bulygina, T. V.* K postroeniyu tipologii predikatov v rusском yazyke. – In: *Semanticheskie tipy predikatov*. Moskva, s. 7–85.
- Carlson 1980: *Carlson, G.* Reference to Kinds in English. New York, Garland Press, 163 p.
- Dik 1978: *Dik, S.* Functional Grammar. Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 230 p.
- Dowty 1979: *Dowty, D. R.* Word Meaning and Montague Grammar. Dordrecht, W. Germany, D. Reidel, 417 p.
- Jackendoff 1990: *Jackendoff, R. S.* Semantic Structures. Cambridge, MIT Press, 338 p.

- Dzhonova 2004: *Dzhonova, M.* Semantichnata rolya eksperientser v balgarskiya ezik. Disertatsiya za prisazhdane na nauchnata i obrazovatelna stepen doktor.
- Dzhonova 2008: *Dzhonova, M.* Argumentna struktura na izrecheniyata, sadarzhashti predikat s nepryako dopalnenie eksperientser ot tipa *spi mi se*. – In: *Bulgarica – studia et argumenta. Festschrift für Ruselina Nitsolova zum 65. Geburtstag* (Specimina philologiae Slavicae; Bd. 151. Bulgarische bibliotek № 13), Munchen, Otto Sagner, s. 231–240.
- Koeva 2010: *Koeva, S.* Balgarskiyat FreymNet. Sofia, 146 s.
- Leech 2004: *Leech, G.* Meaning and the English Verb. London, Longman, pp.xiv + 132 (2nd and 3rd editions: 1987, 2004).
- Leseva et al. 2021: *Leseva, S., H. Kukova, I. Stoyanova.* Prediatite za sastoyanie v savreennite lingvistichni teorii (I). – *Balgarski ezik*, No. 3, pp. 120–134.
- Moiseeva 2005: *Moiseeva, S.* Semanticheskoe pole glagolov vospriyatiya v zapadnoromanskih yazykah. Belgorod, BelGU, 248 s.
- Newman, Rice 2004: *Newman, J., S. Rice.* Patterns of usage for English SIT, STAND, and LIE: A cognitively inspired exploration in corpus linguistics. – *Cognitive Linguistics*, 15–3, p. 351–396.
- Nitsolova 1992/1993: *Nitsolova, R.* Kam pragmatikata na izkazvaniyata s glagol za sluhovo vazpriyatie. – *Sapostavitelno ezikoznanie*, s. 134–142.
- Paducheva 1996: *Paducheva, E.* Semanticheskie issledovaniya. Semantika vremeni i vida v russkom yazyke. Semantika narrativa. Moskva, Yazyki russkoi kultury, 479 s.
- Paducheva 2004: *Paducheva, E.* Dinamicheskie modeli v semantike leksiki. Moskva, Yazyki slavyanskih kultur, 607 s.
- Pustejovsky 1991: *Pustejovsky, J.* The syntax of event structure. – *Cognition*, 41 (1–3), p. 47–81.
- Spencer, Zaretskaya 2003: *Spencer, A., Zaretskaya, M.* Stative predicates in Russian and their nominalizations. (manuscript)
- Stamenov 2021: *Stamenov, M.* Grupi glagoli za vatreshni psihicheski prezhivyananiya. Oпит za klasifikatsiya. – V: *Koeva, S., Stamenov, M. (Sast.) Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik “Prof. Lyubomir Andreychin”. Tom 2.* Sofia, Izdatelstvo na BAN “Prof. Marin Drinov”, s. 69–75.
- Van Valin, LaPolla 1997: *Van Valin, R. D., Jr. and R. LaPolla.* Syntax: Structure, Meaning and Function. London, Cambridge University Press, 744 p.
- van Voorst 1992: *van Voorst, J.* The aspectual semantics of psychological verbs. – *Linguistics and Philosophy*, No 15, p. 65–92.
- Vendler 1957: *Vendler, Z.* Verbs and Times. – *The Philosophical Review*, Vol. 66, No. 2, pp. 143–160.
- Vendler 1967: *Vendler, Z.* Verbs and Times. – *Linguistics in Philosophy*. Ithaca, New York, Cornell University Press, pp. 97–121.
- Viberg 1983: *Viberg, Å.* The Verbs of Perception: A Typological Study. – *Linguistics*, Vol. 21, No. 1, p. 123–162.

Viberg 2019: *Viberg, Å. Phenomenon-Based Perception Verbs in Swedish from a Typological and Contrastive Perspective. – Syntaxe et Sémantique, No 20 (1):17, p. 17–48.*

✉ *Гл. ас. д-р Светлозара Лесева; Христина Кукова; д-р Ивелина Стоянова*
Секция по компютърна лингвистика
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Assist. Prof. Svetlozara Leseva, PhD; Hristina Kukova; Ivelina Stoyanova, PhD*
Department of Computational Linguistics
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria

Публикувано: 30 декември 2021

Published: 30 December 2021